

„A gondolat nem kér vízumot”

Michael Ignatieff és Kornai János beszéde a Nyílt Társadalom Díj átadásakor

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 25. szám, 2018. június 22.

A Közép-európai Egyetem (CEU) a Nyílt Társadalom Díjat adományozta Kornai Jánosnak, a Harvard University és a Budapesti Corvinus Egyetem emeritus professzorának. A díjat június 22-én, az egyetem tanévzáró ünnepségén adják át; ezt követően kapják meg diplomájukat a most végzett hallgatók. Az alábbiakban közöljük Michael Ignatieffnek, a CEU rektorának beszédét, amely méltatja a díjazottat, majd Kornai Jánosnak a díj átvételekor elhangzó beszédét.

Michael Ignatieff beszéde:

Kornai a gondolat pusztá erejére támaszkodó, úttörő gazdasági elemzéssel tárta fel a zárt kommunista társadalmak pusztító irracionálisát. Az olyan, nevéhez köthető munkák, mint *A gazdasági vezetés túlzott központosítása* vagy *A hiány Kínától Oroszországon át Kelet-Európáig* reformerek generációit inspirálták. 1989 után, a rendszerváltás megindulásával Kornai munkái, mint az *Indulatos röpirat* arra tettek kísérletet, hogy humánus és igazságos ösvényt jelöljenek ki a piacgazdaság megteremtéséhez.

Csendes bálványdöntögető, szabad szellem, szeretett tanár, odaadó férj és apa, radikális gondolkodó és kritikus hazafi. Kornai élő példája annak, mire lehet képes egy ember, ha életét és munkáját a nyílt társadalom alapértékei, a szabadság iránti elkötelezettség és a félelmet nem ismerő intellektuális őszinteség vezérli.

Kornai János beszéde:

Büszke vagyok, hogy a Közép-európai Egyetem kitüntetett az Open Society Díjjal. És ti is, végzős hallgatók, büszkéek lehettek arra, hogy ezen az egyetemen tanultatok. Minden elismerés örömet szerez a kitüntetettnek, és a végzős hallgató mindig örül annak, hogy eredményesen eljutott a tanulmányai végéhez. Ami azonban különleges jogcímet ad a büszkeségre, az, hogy én a kitüntetést és ti a diplomát *éppen ettől* az egyetemtől kapjuk.

A CEU nem csak hirdeti az egyetemi autonómia eszméjét, az egyetemi világ sok évszázados sarkalatos elvét, hanem működésében megtestesíti, példát mutat a megvalósításában. Szabad viták, egymással ütköző nézetek, gondolkodási iskolák versengése, eszmei nyitottság és sokszínűség jellemzi az életét. A gondolat nem ismer határokat, nem kér vízumot sem belépéskor, sem kilépéskor: a CEU példát mutat ebben is. Nagyon remélem, hogy ti, amikor levezitek az ünnepi talárt, és hozzáfogtok a további tanuláshoz, vagy elfoglaljátok munkahelyeteket, tovább terjesztitek az itt megszokott és megtanult szellemet.

A CEU magyarországi működése bizonytalan helyzetbe került. Felhasználom az ünnepélyes alkalmat arra, hogy kifejezzem szolidaritásomat. Nem volt nehéz ezt az egyetemet támogatni, amikor békében, zavartalanul dolgozott. A barátság vizsgálja: mit teszel a barátodért, amikor bajba kerül, nehézségekkel kell megbirkóznia? Jó látni, milyen sok igaz barátja van a CEU-nak – ezek között tudhat engem is.

Diákok, akik most elhagyjátok ezeket a szép épületeket, ismerős tantermeket, bármilyen messzire mennétek is, figyeljétek, mi történik az Alma Materrel, és maradjatok igaz barátai.

Albert Hirschman ragyogó esszéjében szembeállított egymással kétféle választ, amellyel kifejezhetjük az elégedetlenségünket, reagálhatunk a sérelmekre: *exit* vagy *voice*, kivonulás vagy tiltakozás. A *lojalítás*, a hűség erősen motiválja azt, akinek választania kell. Ha végképpen lehetetlenné válik a maradás, akkor az *exit* lehet a túlélés egyedüli lehetséges útja. Nincsenek univerzális szabályok ezekre a nehéz választásokra. Itt és most Magyarországon, itt és most a posztszocialista régióban a lojalítás érzése a „maradni és folytatni a megkezdett munkát” álláspontot sugalmazza. Maradjunk hűségesek azokhoz az eszmékhez, amelyek meggyökereztetésére oly nagy szüksége van ennek a talajnak, a gondolatok szabad áramlásától hosszú-hosszú időn át elzárt földnek. Ha valakinek vagy valaminek lojalitással, hűséggel tartozunk, az az eszmekör, amelynek fontos képviselője ezen a tájon, az egykori vasfüggönytől keletre a CEU.

A küzdelem a nyitott társadalomért, a demokráciáért, az emberi jogokért sokféle eszközzel vívható. A kitüntetésről kiadott közlemény és a rektor úr imént elmondott laudációja több nevet említett az egykori díjazottak közül. Szeretném külön is kiemelni Václav Havelt, Göncz Árpádot, Bronisław Geremeket és Joachim Gaukot. Mindegyik élettörténete más és más. Ami a közös bennük (és hozzátehetem: bennem): az, hogy az egykori Kelet-Európában születtek, ott tanulták, saját bőrükön is, mit jelent a diktatúra és a társadalom elzárása a Nyugattól.

Külön is büszke vagyok arra, hogy immár én vagyok a második magyar, aki a díjazottak közé került. Örülök annak, hogy az első Göncz Árpád volt, akit ma is még oly sokan szeretnek, és Áрпи bácsiként emlegetnek.

Új diplomás hallgatók, akik más országokból jöttetek, remélem, nem csak halmozódó bajok, rosszindulatú szövegek és ártó események emlékét vizitek magatokkal! Megmarad benneteket a szép Budapest képe, az egyetem nyugalmas árnyéka, a néhány lépés távolságban lévő Duna-part felől kitaruló varázslatos látkép. Bizonyára körülnéztetek az országban, és élveztétek a Balatont, a magyar hegyek-dombokon tett kirándulásokat, hallgattatok magyar zenét. Talán még a magyar költők versei is eljutottak hozzátok. Jó lenne, ha a világ olyan hiteles forrásból, mint egy CEU-n végzett volt diák szájából, méltányos és kiegyensúlyozott képet kapna országunk állapotáról. Nem csak a nyomasztó rossz magyarországi eseményekről értesülne, hanem hallana arról, ami tiszteletreméltó és szép itt nálunk. Hírét költenétek annak, hogy nem kevés azoknak a magyaroknak a száma, akik küzdenek az emberi jogokért, a szabadságért, a társadalom demokratikus berendezkedéséért.

Számomra különösen példaértékű az első díjazott, Karl Popper. Az ő példáját tudom leginkább követni, mert az akadémiai világban élte le az életét. Filozófus volt, és elsősorban kutatóként, tanulmányok és könyvek szerzőjeként, és tanárként hatott, nemcsak a tanítványaira, kollégáira, de más értelmiségiekre is, szerte a világon. Nem is csak a saját szakmájára, hanem valamennyi tudományág aktív művelőire, tanulóira. Ám ezen túlmenően – és ezt szeretném hangsúlyozni – számos gondolatának erős közéleti tartalma van. Helyénvaló, ha a mostani alkalommal azt az elvet emelem ki, amit a most kapott díj elnevezése magában foglal, a *nyílt társadalom* popperi kívánalmát. A történelem sok olyan társadalmi berendezkedést hozott létre és hoz létre újra és újra, amely megszegi e követelményt, fékezni próbálja a gondolatok szabad terjedését, és csak egyetlen eszmekört, a saját ideológiáját akarja ráerőltetni mindenkire. Intoleráns, képtelen befogadni a másságot. És persze nem csak idegen gondolatoktól akar elzárkózni, hanem minden idegen embertől; gyanakodva, előítéletektől súlyosan terhelten, bizalmatlanul néz rájuk. Nagy szükségünk van Popper biztatására, a nyílt társadalom elvének terjedésére. Magas színvonalú kutatások, világszerte ismertté vált könyvek sok példával támasztják alá a megállapítást: befogadó, inkluzív társadalmaknak sokkal jobb az esélyük a gazdasági fejlődésre, a növekedés tartósan magas ütemére és az innovációra, mint a bezárkózó, exkluzív társadalmaknak.

Itt ismét a fiatalokhoz szólok, elsősorban a most végzett hallgatókhoz, akik a mai ünnepségen kapják meg a diplomájukat. Ha hazatértek, jogotok van persze bezárkózni a szakmai munkahely négy fala közé, vagy ha tovább folytatjátok a tanulást, behúzódní az egyetemi szobákba és begubódní a szakmátok szűk mikrokozmoszába. Még az is lehet, hogy ily módon nagy teljesítményt értek el. De ez az egyetem, amely

most útra bocsát benneteket, nem ezt a magatartást sugallja. Ne legyünk szakbarbárok, hanem tágra nyitott szemmel figyeljünk a világra. És ne csak figyeljünk, hanem – ki-ki a maga módján – vegyen részt a közügyekben. Ha azt látja, hogy rossz irányban haladnak körülötte a dolgok, emelje fel a szavát. Sokféle eszköz áll rendelkezésre. Nem azt hirdetem, hogy mindenki rohanjon ki a barikádra, és mozdítsa meg a macskaköveket, ahogyan azt 60 éve tették a párizsi diákok. Azt sem, hogy csak lángra gyújtó szavakkal lehet cselekedni. Sir Karl Poppertől például távol állt a hangoskodás; udvarias hangon szólalt meg az akadémiai és közéleti vitákon. De megszólalt!

Popper gondolata, a nyílt társadalom elve újra és újra megszólalásra készítet bennünket. Országomban, Magyarországon nem csak a CEU-t érik fenyegetések, hanem olyan tervek készültek, amelyek veszélyeztetik a Magyar Tudományos Akadémia autonómiáját és kutatóintézeteihez fűződő kapcsolatait. Felhasználom ezt a pódiumot, hogy kifejezzem szolidaritásomat a Magyar Tudományos Akadémiával és erkölcsi támogatást adjak autonómiájának védelmezéséhez. Minél nagyobbak a nehézségek, annál fontosabb, hogy minél többen kiálljanak a nyitottságért, az emberi jogokért, a demokráciáért.

Még egyszer köszönöm a CEU-nak a magas elismerést.

(A díjat elsőként Karl Popper filozófusnak adományozták, 1994-ben. Popper nevéhez fűződik a „nyílt társadalom” eszméje. A további díjazottak közül kiemeljük a következőket: Václav Havel, a Cseh Köztársaság elnöke, 1999; Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke, 2000; Bronisław Geremek, volt lengyel külügyminiszter, 2001; Tom Lantos, az USA képviselőházának tagja, 2003; Ricardo Lagos, Chile volt elnöke, 2006; Carla Del Ponte, a Nemzetközi Büntető Bíróság volt ügyésze, 2007; Kofi Annan, az ENSZ volt főtitkára, 2007; Richard Holbrooke, USA különmegbízott, postumus, 2010; Javier Solana, az Európai Bizottság főtitkára, 2011; Orvosok Határok Nélkül nemzetközi szervezet, 2016 és Joachim Gauck, Németország volt elnöke, 2017.)